УДК 811.111'38:22(045)

Жихарєва О. О.

ЕКОКОНЦЕПТ *ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ* В АНГЛОМОВНОМУ БІБЛІЙНОМУ ДИСКУРСІ: НАРАТИВНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено встановленню особливостей реалізації екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ в англомовних Євангеліях від Матвія, Марка, Луки та Івана в контексті екології стосунків людини й Бога. Концепт ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ розглядається як кластерне утворення, представлене в концептуальному просторі біблійного дискурсу концептами-складниками.
Ключові слова: *біблійний дискурс, віра, екоконцепт, Євангеліє, кластерний концепт, концептуальні дескриптори, шлях праведності.*

Жихарева Е. А. Экоконцепт ПУТЬ ПРАВЕДНОСТИ в англоязычном библейском дискурсе: нарративный аспект. – Статья.
Статья посвящена установлению особенностей реализации экоконцепта ПУТЬ ПРАВЕДНОСТИ в англоязычном Евангелии от Матфея, Марка, Луки и Иоанна в контексте экологии отношений человека и Бога. Концепт ПУТЬ ПРАВЕДНОСТИ рассматривается как кластерное образование, представленное в концептуальном пространстве библейского дискурса концептами-составляющими.
Ключевые слова: *библейский дискурс, вера, экоконцепт, Евангелие, кластерный концепт, концептуальные дескрипторы, путь праведности.*

Zhykhareva O. O. The ecoconcept WAY OF RIGHTEOUSNESS in English biblical discourse: a narrative perspective. – Article.
This paper focuses on the specificity of manifestations characteristic of the ecoconcept WAY OF RIGHTEOUSNESS in English Gospels by Matthew, Mark, Luke and John in the ecological context of the relations between people and God. Structurally, the concept WAY OF RIGHTEOUSNESS is viewed as a composite cluster represented in the conceptual space of biblical discourse by constituent concepts.
Key words: *biblical discourse, faith, ecoconcept, Gospels, cluster concept, conceptual descriptors, way of righteousness.*

Концепти ШЛЯХ і ПРАВЕДНІСТЬ були об'єктом детального лінгвістичного аналізу у вітчизняному й пострадянському дослідницьких середовищах на матеріалі різних жанрів і типів дискурсу. Так, концепт ПРАВЕДНІСТЬ розглядався в контексті релігійного й художнього дискурсів [1], зокрема, у біблійній книзі «Притчі царя Соломона» [7; 10]. Концепт ШЛЯХ вивчався в лінгвокогнітивному й етнолінгвістичному ракурсах у фольклорному тексті [11], тлумачився як концепт-міфологема [8] та біблійна метафора [3] в різних мовних картинах світу, зокрема й російській та українській [4; 12]. У зв'язку з розповсюдженням екологічного підходу до мови та дискурсу, у тому числі біблійного, із закладеною в ньому екологічною проблематикою нагальним питанням є реконструкція екоконцептів у відмінних дискурсивних контекстах. Такі контексти включають також англомовний біблійний дискурс із позиції його екологічності, коли актуалізуються такі концепти, як ШЛЯХ ДО ВІРИ [5] та ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ, що є предметом статті.

Із цього постає актуальність обраної проблематики, яка визначається необхідністю більш детального дослідження екоконцептів та їх втілення в різних типах дискурсу, у тому числі біблійному, що спрямовується сучасною тенденцією мовознавства до включення концептів до сфери лінгвістичного аналізу.

Мета статті – встановити особливості актуалізації екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ в англомовному біблійному дискурсі. Для її досягнення необхідно виконати такі завдання: 1) розкрити зміст екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ; 2) з'ясувати специфіку вербалізації поняття праведність в англійській мові; 3) виявити складники смислової структури екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ в оповідних подіях про Івана Хрестителя в англомовних Євангеліях від Матвія, Марка, Луки та Івана.

Об'єктом дослідження слугує екоконцепт ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ, втілений в зазначених англомовних Євангеліях, а **предметом** – особливості його актуалізації в оповідях про Івана Хрестителя в цих біблійних текстах. **Матеріалом** дослідження слугує англомовна авторизована версія Біблії короля Якова [16].

З огляду на те, що дослідницький акцент у сфері когнітології, на переконання Н.П. Ізотової, «зміщується від аналізу одиничних концептів до розгляду концептуальних опозицій, гештальтних або складно структурованих концептів, а також систем концептів» [6, с. 113], на перший план останнім часом виходять різноманітні складні концепти. Деякі з них тлумачаться як кластерні [6, с. 113], оскільки не мають однослівного імені та актуалізуються в текстах і дискурсах за допомогою своїх складників (у нашому випадку – концептів-складників ШЛЯХ, ПРАВЕДНІСТЬ та ВІРА), унаочнюючи певні ознаки базового концепту, маніфестованого в комбінації відповідних концептуальних дескрипторів: РУХ ШЛЯХОМ, ДОСЯГНЕННЯ ПРАВЕДНОСТІ та ДОКАЗОВІСТЬ ВІРОЮ. Кластерні концепти, як зазначає О.П. Воробйова, сприймаються «як певна ментальна єдність, в імені якої деякі концептуальні ознаки експлікуються, тоді як інші залишаються імплікованими» [2, с. 58].

© О. О. Жихарєва, 2015

В англомовному біблійному екодискурсі перші два концептуальні складники – ШЛЯХ і ПРАВЕДНІСТЬ – експліковані в імені цілісного екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ, виокремлення якого мотивується, з одного боку, специфікою біблійного екодискурсу, спрямованого на підтвердження істинності віри в Бога, а з іншого – специфікою концепту ШЛЯХ, що полягає в його здатності метафорично відтворювати в біблійних текстах «образ дій людини та її моральні норми поведінки» [13, с. 958] в термінах правильно обраного шляху через віру й вірність Богу. Тому екоконцепт ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ в аналізованих біблійних нараціях про Івана Хрестителя специфікується й набуває вигляду ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ ЧЕРЕЗ ВІРУ. Таким чином, шлях праведності тлумачиться як шлях, окреслений Богом, що досягається завдяки здійсненню вчинків, які доводять віру та вірність Богу, приводячи в результаті до усвідомлення й набуття праведності.

В обраній понятєво-термінологічній системі цей екоконцепт належить до концептотеми «Людина та Бог». *Концептотема* є системною одиницею біблійного оповідання, що відтворює динамічний розвиток екоконцептів у певних біблійних ситуаціях, нараціях, окремих оповідних подіях, підтверджуючи наявність екологічної складової в структурі Біблії. *Екоконцепт* у нашому дослідженні визначається як ментальна одиниця, яка за допомогою відповідних концептуальних дескрипторів відображає екологічну складову концептотеми, виражаючись у дискурсі вербально. *Концептуальні дескриптори* виступають як схемні поширювачі екоконцепту, завдяки яким конкретна концептотема втілюється в біблійній оповіді.

Розглянемо докладніше екоконцепт ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ в біблійних нараціях про Івана Хрестителя в англомовних Євангеліях від Матвія, Марка, Луки та Івана [16]. В англійській мові, як стверджує В.І. Карасик, поняття *праведність* позначається лексемою *righteousness* як «поведінка та внутрішній стан відповідно до релігійних установок віри в Бога, виконання божественних приписів, доброго ставлення до людей, відповідальності за свої вчинки» [7, с. 171]. У тлумачних словниках значення цієї вихідної лексеми – прикметника *righteous* (праведний) – включає такі семи, як «моральність» (morally good and fair [15, с. 1505]), «моральна стійкість» (morally upright [14]), «почуття справедливості» (strong feelings of anger when you think the situation is not morally right or fair [15, с. 1505]) і «безгрішність» (without guilt or sin [14]).

Біблійні оповіді, у яких актуалізовано зміст екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ, структурно побудовані в такий спосіб, щоб розкрити те, як людина внутрішньо доходить розуміння власного призначення, змінює своє оточення, осмислює свої страждання, очищується від гріха й поліпшує власне життя. У Новому Заповіті зазначається, що саме таким ШЛЯХОМ ПРАВЕДНОСТІ йшов Іван Хреститель: *For John came unto you in the way of righteousness* (Mt 21:32) [16].

Концепт ШЛЯХ як складник екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ розгортається в нараціях про Івана Хрестителя як людини, посланої Богом (*There was a man sent from God, whose name was John* (Jn 1:6) [16]), через чотири основні оповідні етапи: *початок шляху, мета шляху, розгортання шляху, результат проходження шляху*. Шлях праведності Івана починається в пустелі Іудейській (*In those days came John the Baptist, preaching in the wilderness of Judaea* (Mt 3:1) [16]) та пролягає через усю землю Йорданську (*he came into all the country about Jordan* (Lk 3:3) [16]), зокрема й місцевість Енон, що знаходиться поблизу міста Саліма. Останнє є важливим, оскільки в цій місцевості було багато води (*John also was baptizing in Aenon near to Salim, because there was much water there* (Jn 3:23) [16]), саме туди до Івана приходили на хрещення люди з усієї землі Іудейської та з Єрусалиму (*there went out unto him all the land of Judaea, and they of Jerusalem, and were all baptized of him in the river of Jordan* (Mk 1:5) [16]). Зазначений екоконцепт марковано в тексті топонімічними назвами пустелі (*Judaea*), окремої місцевості (*the land of Judaea*), річки (*Jordan*), а також дієсловами руху (*came, came into, went out*) та способу дії (*preaching, baptizing*), які вказують на етапи проходження шляху й характер діяльності проповідника.

Відразу ж на початку шляху сповіщається про мету – проповідування хрещенням покаяння для визнання та прощення гріхів (*preaching the baptism of repentance for the remission of sins* (Lk 3:3) [16], *were all baptized of him in the river of Jordan, confessing their sins* (Mk 1:5) [16]). Із цього вимальовуються концептуальні схеми, актуалізовані лексемами й сполученнями *repentance* (покаяння), *remission of sins* (відпущення гріхів), *confessing sins* (сповідання гріхів): ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ Є ЗАКЛИКОМ ДО ПОКАЯННЯ, ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ Є ПОЗБАВЛЕННЯМ ВІД ГРІХІВ.

Віра на шляху праведності була закладена Івану ще до його народження, на що вказують семантичні ознаки, які характеризують концептуальний дескриптор ДОКАЗОВІСТЬ ВІРОЮ: *праведні батьки; поява Янгола, який звістив про народження Івана; пророцтво Захарія; аскетичний спосіб життя Івана; відданість Богові.*

Батьки Івана були праведниками, які беззастережно виконували закони Божі (*they were both righteous before God, walking in all the commandments and ordinances of the Lord blameless* (Lk 1:6) [16]), тому Янгол приніс батькові Івана звістку, що його

неплідна дружина в похилому віці народить сина (*Elisabeth was barren, and they both were now well stricken in years* (Lk 1:7) [16], *thy wife Elisabeth shall bear thee a son* (Lk 1:13) [16]). Знаком для отримання Іваном праведності від самого народження була присутність поряд із ним Господа (*great in the sight of the Lord, filled with the Holy Ghost*), а для людей – радість (*joy, gladness*), яку вони відчули (*14. Thou shalt have joy and gladness; and many shall rejoice at his birth. 15. For he shall be great in the sight of the Lord, and shall drink neither wine nor strong drink; and he shall be filled with the Holy Ghost, even from his mother's womb* (Lk 1:14–15) [16]), дізнавшись, що в майбутньому багатьом із них Іван допоможе прийти до Господа (*many of the children of Israel shall he turn to the Lord their God* (Lk 1:16) [16]). Ключовою при цьому є лексема *turn to*, яка вказує на початок чогось нового («to start to do or use something new» [15, с. 1900]), у нашому випадку – привернення до Бога як свідчення віри в Нього, як мотивація до проходження шляху праведності.

У своєму пророцтві Захарій, священик і батько Івана, наголосив на тому, що буде підґрунтям віри Івана: він стане пророком, ходитиме перед Богом, прокладатиме дорогу для приходу Ісуса за допомогою хрещення людей і відпущення їхніх гріхів, а головним стане те, що цю віру буде дано йому Богом (*the prophet of the Highest*): *76. Child, shalt be called the prophet of the Highest: for thou shalt go before the face of the Lord to prepare his ways; 77. To give knowledge of salvation unto his people by the remission of their sins* (Lk 1:76–77) [16]. Ісус також засвідчує, що Іван більше ніж пророк (*more than a prophet*), оскільки немає більшого пророка (*not a greater prophet*), що звучить як своєрідний панегірик: *I say unto you, and much more than a prophet* (Lk 7:26) [16]; *For I say unto you, Among those that are born of women there is not a greater prophet than John the Baptist: but he that is least in the kingdom of God is greater than he* (Lk 7:28) [16].

Спосіб життя Івана вказує на те, що він був повністю відданий Богові, оскільки для нього важливими були духовні цінності, а не матеріальні. Він носив одяг із верблюжої шерсті та ремінний пояс, його їжею були сарана й польовий мед: *John had his raiment of camel's hair, and a leathern girdle about his loins; and his meat was locusts and wild honey* (Mt 3:4) [16]. Увесь час Іван проводив у пустелі, де хрестив людей, тому пророк Ісая назвав його «голосом того, хто кличе в пустелі»: *As it is written in the book of the words of Esaias the prophet, saying, The voice of one crying in the wilderness* (Lk 3:4) [16].

Проаналізовані ознаки, що характеризують доказовість вірою, яка була необхідною умовою на шляху праведності, дозволяють реконструювати такі концептуальні схеми: ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ Є ОСОБЛИВИМ СПОСОБОМ ЖИТТЯ, ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ Є ОТРИМАННЯМ ВІРИ ВІД БОГА.

Концептуальний дескриптор ДОСЯГНЕННЯ ПРАВЕДНОСТІ, що сприяє актуалізації концепту ПРАВЕДНІСТЬ як одного зі складників екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ, маніфестується в оповіді про Івана експліцитно, через позначення певних дій, *пророкування* і *хрещення людей та Ісуса Христа*, які були необхідною умовою для того, щоб підготувати людей до прийняття Ісуса Христа.

Пророкування Івана про пришестя Христа й хрещення покаянням виявляються через повчання (*other things in his exhortation preached he unto the people* (Lk 3:18) [16]), а також через сповіщення про прихід Ісуса Христа (*And preached, saying* (Mk 1:7) [16]), для якого Іван мав приготувати шлях.

Іван навчав людей, які приходили до нього хреститися, добрих справ: *Then said he to the multitude that came forth to be baptized of him* (Lk 3:7) [16]; *many other things in his exhortation preached he unto the people* (Lk 3:18) [16]. Він закликав «рід зміїний» (*generation of vipers*) до того, щоб вони своїми справами доводили, що «бажають принести покаяння» та таким чином показати бажання змінити «свій попередній, неугодний Богу спосіб мислення й поведінки» [9]. Оскільки моральні й етичні норми передаються з покоління в покоління, необхідно дотримуватись добрих справ не лише словами про те, що ми маємо гарних прабатьків (*begin not to say within yourselves, We have Abraham to our father* (Lk 3:8) [16]), а й власними діяннями. Той, хто не чинить гарного, порівнюється з деревом, яке не дає доброго плоду, а тому буде знищене (*the axe is laid unto the root of the trees: every tree therefore which bringeth not forth good fruit is hewn down, and cast into the fire* (Lk 3:9) [16]). У своїх пророцтвах Іван зазначав, що необхідно допомагати тому, хто цього потребує (*He that hath two coats, let him impart to him that hath none; and he that hath meat, let him do likewise* (Lk 3:11) [16]); митникам він говорив, щоб не брали більше, ніж потрібно (*Exact no more than that which is appointed you* (Lk 3:13) [16]), а іншим радив нікого не обмовляти (*Do violence to no man, neither accuse any falsely; and be content with your wages* (Lk 3:14) [16]). Таким чином, щоб хреститися, людям необхідно було спочатку очиститись морально, «учинивши гідний плід покаяння» (*Bring forth therefore fruits meet for repentance»* (Mt 3:8) [16]). Із цього реалізується концептуальна схема ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ Є ЗАКЛИКОМ ДО ПОКАЯННЯ.

Пророцтво про Ісуса як наймогутнішого (*mightier*) звучить украй піднесено завдяки гіперболізованому вислову про те, що Іван навіть не гідний розв'язати на Його взутті ремінець (*There cometh one mightier than I after me, the latchet of*

whose shoes I am not worthy to stoop down and unloose (Mk 1:7) [16]). Тому якщо Іван хрестив водою, то Ісус хреститиме Святим Духом (*I indeed have baptized you with water: but he shall baptize you with the Holy Ghost* (Mk 1:8) [16]).

Особливо акцентуються відданість і послух Івана Хрестителя, який саме для цього прийшов як посланець (*messenger*), у Євангелії від Івана (*he should be made manifest to Israel, therefore am I come baptizing with water* (Jn 1:31) [16]); він мав приготувати Христові дорогу (*prepare thy way*): *This is he, of whom it is written, Behold, I send my messenger before thy face, which shall prepare thy way before thee* (Lk 7:27) [16]; *I am not the Christ, but that I am sent before him* (Jn 3:28) [16].

Відданість Івана підкреслюється висловами *He must increase, but I must decrease* (Jn 3:30) [16], *this my joy therefore is fulfilled* (Jn 3:29) [16], модальність яких імплікує ідею про те, що повинне відбутись звеличення Ісуса, а Іван слідуватиме за Ним, отримуючи радість від виконання всіх настанов шляхом пророцтва. Унаслідок цього люди були готовими прийняти свідоцтво Ісуса як підтвердження правдивості Господа, оскільки віра в Ісуса Христа дозволить отримати життя вічне (*He that hath received his testimony hath set to his seal that God is true* (Jn 3:33) [16]; *He that believeth on the Son hath everlasting life* (Jn 3:36) [16]), а хто не вірує, той життя вічного не побачить (*he that believeth not the Son shall not see life* (Jn 3:36) [16]). Отже, ключовий екоконцепт ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ розкривається в зазначених оповідних подіях про пророцтво Ісуса Христа такими концептуальними схемами, як ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ Є ПРИВЕРНЕННЯМ ДО ГОСПОДА, ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ Є ВІДДАНІСТЮ БОГОВІ.

Оповідний етап *розгортання проходження шляху* концепту-складника ПРАВЕДНІСТЬ через подієву ознаку *хрещення людей та Ісуса Христа* актуалізується у вислові *I indeed baptize you with water unto repentance* (Mt 3:11) [16] («хрещу вас водою на покаяння»). Тобто для того, щоб бути хрещеним, необхідно покаятись, визволитись від гріха, на що вказує лексема *repentance* («remorse or contrition for past conduct or sin» [14] – каяття за минулу поведінку або гріх), визначаючи, як стати на шлях праведності.

Хрещення Ісуса, порівняно з хрещенням людей, було не звичайним, оскільки під час його здійснення відбулося чудо: Дух Святий спустився у вигляді голуба (*the Spirit of God descending like a dove* (Mt 3:16) [16]; *the Holy Ghost descended in a bodily shape like a dove* (Lk 3:22) [16]); небо розкрилося (*the heavens were opened* (Mt 3:16) [16]), а звідти було засвідчено голосом, що саме це улюблений Син Господа (*a voice from heaven, saying, This is my beloved Son* (Mt 3:17) [16]). Необхідність хрещення Ісуса визначається в Євангелії від Матвія цілком експліцитно (*for thus it becometh us to fulfil all righteousness* (Mt 3:15) [16]), а саме як привнесення у світ праведності. Отже, стає можливою реконструкція концептуальної схеми ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ Є НЕОБХІДНІСТЮ В ХРЕЩЕННІ.

Оповідний етап *результат проходження шляху* розгортання екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ розкривається завдяки описам праведності й святості Івана, відповідно, і його відданості Богові, за словами Ірода, який саме тому боявся Івана: *For Herod feared John, knowing that he was a just man and an holy* (Mk 6:20) [16]. При цьому лексема *just* тлумачиться не просто як «справедливий», а як «правдивий і праведний» («morally right; righteous» [14]). Саме за цю праведність постраждав Іван, якого обезголовили; такою була ціна, яку він заплатив за свою вірність і праведність. Тому виводимо таку концептуальну схему: ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ Є ЖЕРТОВНІСТЮ.

Таким чином, зміст екоконцепту ШЛЯХ ПРАВЕДНОСТІ реконструюється в аналізованому біблійному екодискурсі насамперед зі спиранням на концепт-складник ВІРА, оскільки для того, щоб пройти певний шлях, досягти праведного життя, пізнати Бога, необхідно не просто мати віру, а щоразу зміцнювати й доводити її, навіть ціною власного життя. Дискурсивне втілення досліджуваного екоконцепту в оповідях про Івана Хрестителя відбувається через концептуальні складники ШЛЯХ, ПРАВЕДНІСТЬ, ВІРА, позначені відповідними концептуальними дескрипторами (РУХ ШЛЯХОМ, ДОСЯГНЕННЯ ПРАВЕДНОСТІ, ДОКАЗОВІСТЬ ВІРОЮ) та деталізовані низкою наративних подій (*праведні батьки; поява Янгола, який звістив про народження Івана; пророцтво Захарія; аскетичний спосіб життя Івана; відданість Богові; пророкування; хрещення людей та Ісуса Христа*), що відповідають етапам проходження шляху (*початок шляху, мета шляху, розгортання шляху, результат проходження шляху*).

Перспективним у межах розглянутої проблематики вважаємо дослідження реалізації в англомовному біблійному дискурсі екоконцепту ЖЕРТОВНІСТЬ, який, по-перше, належить до тієї самої концептотеми «Людина та Бог», а по-друге, поєднує у своїй структурі поняття праведності й відданості Богові.

Література

1. Ануфриева О.И. Концепт «праведность» в религиозном и художественном дискурсах / О.И. Ануфриева, Л.Б. Карпенко // Вестник Самарского государственного университета. – 2013. – № 8/1(109). – С. 78–82.

2. Воробйова О.П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки / О.П. Воробйова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія». – 2011. – Т. 14. – № 2. – С. 53–64.

3. Дубровська І.Б. Метафоризація концепту «життя» у Псалмах / І.Б. Дубровська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – 2005. – Вип. 2. – С. 352–355.

4. Дрыга С.Г. Концепт «ПУТЬ» в русской языковой картине мира : автореф. дисс. … канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / С.Г. Дрыга. – Ставрополь, 2010. – 23 с.

5. Жихарєва О.О. Екоконцепт ШЛЯХ ДО ВІРИ в англомовній книзі Буття: наративний аспект / О.О. Жихарєва // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2015. – Вип. 80. – № 1155. – С. 40–46.

6. Ізотова Н.П. Репрезентація кластерного концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ крізь призму взаємодії його складників (на матеріалі англомовної біографічної прози ХХ століття) / Н.П. Ізотова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2010. – Вип. 51. – С. 113–117.

7. Карасик В.И. Притчи Соломона: аксиология и стилистика / В.И. Карасик // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2013. – № 2(261). – С. 169–174.

8. Колесник О.С. Lingual representation of the mythic concept WAY / О.С. Колесник // Вісник Луганського національного університету імені Т.Г. Шевченка. – 2014. – Вип. 3(286). – С. 81–89.

9. Лопухин А.П. Толковая Библия, или комментарий на все книги Святого Писания Ветхого и Нового Завета / А.П. Лопухин. – 2-е изд. – Стокгольм : Институт перевода Библии, 1987. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lopbible.narod.ru/index.htm.

10. Марницына Е.С. Концепт Word в ветхозаветных притчах (на материале английского перевода Библии) : дисс. … канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Е.С. Марницына. – СПб., 2008. – 199 с.

11. Пальчевська О.С. Концепт ШЛЯХ в англійській, французькій та українській мовах: лінгвокогнітивний та етнолінгвістичний ракурси : автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / О.С. Пальчевська. – Донецьк, 2006. – 20 с.

12. Радзієвська Т.В. Концепт шляху в українській мові: поєднання ідей простору і руху / Т.В. Радзієвська // Мовознавство. – 1997. – № 4/5. – С. 17–26.

13. Словарь библейских образов / Л. Райкен, Дж. Уилхойт, Т. Лонгман ; пер. с англ. Б.А. Скороходова, О.А. Рыбакова. – СПб. : Библия для всех, 2008. – 1423 с.

14. American Heritage Dictionary of the English Language. – 4 ed. – Boston : Houghton Mifflin Company, 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.thefreedictionary.com.

15. Longman Dictionary of Contemporary English. – Harlow : Longman, Pearson Education, 2009. – 2082 p.

16. The Holy Bible: King James Version. – New York : Ivy Books, 1991. – 1112 p.